Список використаних джерел

1 Изменения земных систем в Восточной Европе / Отв. ред. В.И. Лялько. – К.: ПП "Фолиант", 2010. – 582 с.

2. Конференция ООН по устойчивому развитию. Рио-де-Жанейро, 20-22 июня 2012 г.

3. Матеріали VIII Пленуму Спілки економістів України та Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2013. – С. 6.

4. Український тиждень. – 2012. – № 29. – 20-26 лип. – С. 27.

5. Вибрані наукові праці В.І. Вернадського. – Т. 4. – Кн. 1. – К., 2012. – С. 51.

6. 18 октября 2012, 05:46 (мск) /Общество/ MigNews.com.ua.

7. *Гаврилов В.П.* Путешествие в прошлое Земли / В.П. Гаврилов. – М.: «Недра», 1976. – С. 117 (За даными П. Вольдштедта).

8. Відкриття прискореного розширення Всесвіту. Лауреати Нобелівської премії з фізики за 2011рік;

9. *Панасюк Б.Я.* Клімат, економіка, людина. – Ніжин: «Аспект-Поліграф». – 2015. – С. 50-199.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015 р.

*

УДК 631.111.4:330.131.5

В.С. ДІЄСПЕРОВ, доктор економічних наук

Національний науковий центр

«Інститут аграрної економіки»

Оцінка ефективності сільськогосподарської діяльності підприємств району

Постановка проблеми. Зберігаються умови відновлення й розвитку вітчизняного концентрованого аграрного виробництва, яке має безумовні переваги завдяки своїм масштабам. Проте останнім часом у господарській практиці та дослідженнях послаблено увагу до економічного механізму сільськогосподарських підприємств, у якому відбуваються суспільно не контрольовані процеси. Щоб їх відстежувати і спрямовувати в правильному руслі, необхідний моніторинг діяльності значної кількості конкретних підприємств. Найпродуктивніше він може бути організований безпосередньо в районах, де нагромаджується необхідна інформація для аналізу практики господарювання у різних аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В аграрно-економічних дослідженнях різних авторів активно аналізується інформація статистичних форм, зведених в обласних чи загальноукраїнських масштабах. Однак такі джерела не розкривають механізм господарської діяльності, особливості організації підприємств, яка тепер дуже різна. Для розуміння складних та суперечливих процесів господарювання потрібне наближення до діяльності окремих підприємств, вивчити яку реально дослідженнями на низових рівнях із використанням різноманітної інформації. Публікації такого характеру трапляються рідко, і з їх сукупності не можна зробити висновки, необхідні для суспільного регулювання соціально-економічної ситуації на селі.

Мета статті – на матеріалах, одержаних за кількарічними дослідженнями в одному із сільських районів, показати можливість

© В.С. Дієсперов, 2015

розширення економічного аналізу результатів діяльності підприємств, виявити зміни в їхньому економічному механізмі, поведінку керівників господарських структур. Важливо організувати дослідження такого плану в різних регіонах із тим, щоб виробити практичні рекомендації щодо подолання кризового стану найбільш значних сільськогосподарських виробників.

Виклад основних результатів дослідження. Організація місцевого самоврядування вимагає координації діяльності господарюючих суб'єктів з участю сільських і районних органів. Центром економічної роботи мають стати районні ради, їх виконкоми та спеціалізовані органи, оскільки там збирається різноманітна інформація і є кваліфіковані спеціалісти відповідних профілів.

Організація сільськогосподарського виробництва в селах і підприємствах стала настільки різною, що в кожному районі знаходиться матеріал для порівняльних аналізів господарської діяльності та її ефективності. Це проілюстровано на прикладі Кагарлицького району Київської області, де було виконано протягом трьох років дослідження його економіки. Даний район характеризується сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами, кваліфікованим керівництвом. За показниками 2014 року район визнано кращим в області. Результати ж господарювання на сільських територіях району дуже різні. Як і скрізь по країні, виробниками реалізується вигода від вирощування кон'юнктурно високорентабельних зернових та олійних культур. Переважаючими стали посіви кукурудзи, в 2015 році розширено площі під сою, які перевищили посіви також пріоритетного соняшнику. Внаслідок припинення роботи місцевого цукрозаводу буряківництво залишилося тільки в двох підприємствах. Трудомісткі культури вирощують населення і деякі фермери. Тваринництво мають менше половини підприємств. Тільки в 2015 році у підприємствах поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 10,7%, корів на 9,6%. Частка кормових культур по підприємствах знизилася до 7,0%.

У складі підприємств продовжуються зміни, але основна їхня частина вже стабілізувалася. За 2014 рік статистичну економічну форму 50-сг у районний відділ статистики представили 28 підприємств. По 2012 рік здавали таку форму і в управління агропромислового розвитку всі підприємства, крім дрібних. За 2013 рік подавати сюди форму відмовилося високоефективне іноземне підприємство, а наступного року – вже більше половини. Конфіденційність статистичної інформації шкодить економічній роботі, розгортанню місцевого самоврядування.

Статистичні форми підприємств за 2011-2014 роки були розроблені та проаналізовані разом з інформацією з інших джерел. У таблиці 1 наведено основні економічні показники по тих підприємствах, які довірили свої форми за 2014 рік управлінню АПР. Зважаючи на вимоги секретності, зазначаємо підприємства під номерами.

Найважливішими показниками ефективності вважаємо обсяги виробництва, визначені доданою вартістю, й окупність витрат. Показники доданої вартості набагато значніше диференціюють результати діяльності порівняно з прийнятими в практиці оцінками виробництва вартістю продукції рослинництва і тваринництва за зіставними цінами. При обчисленні доданої вартості вилучено повторний рахунок спожитої у виробництві власної продукції підприємства. Часто додана вартість виражається мінусовими або мінімальними додатними показниками, що доводить абсолютну неспроможність діяльності. Позитивні значення доданої вартості розділено на чотири складові. Три перші означають кошти на відтворення ресурсів виробництва та соціальні відрахування в бюджет, решта – умовно названа валовим прибутком. Це те, що залишається в підприємстві. Воно є джерелом удосконалення й розвитку виробництва, частину доводиться віддавати по зовнішніх каналах. Більша частина цієї решти стає реальним зиском власників виробництва. Розміри оплати праці та нарахування амортизації регулюються самим підприємством, що дає змогу хазяям підприємств коригувати прибуток у значних розмірах. Його частка, як видно, стає безумовно превалюючою. Додана вартість у розрахунку на одиницю площі сільгоспугідь може характеризувати інтенсивність вироб-

ництва, а віднесена до трудових затрат – продуктивність праці.

На жаль, від 2006 року в статистичній формі відсутні показники трудових затрат у годинах, а число зайнятих у сільськогосподарських галузях кількість праці не враховує. У таблиці поряд з офіційним показником рентабельності, який обчислюється за реалізованою частиною продукції, наведено показник покриття усіх витрат. Він інформативніший, у ньому також усувається повторний рахунок. У таблиці показано розміри підприємств за площею угідь і чисельність усього персоналу. Площа сільгоспугідь порівнюється з чисельністю працівників, чим характеризується землемісткість робочого місця . Щільність поголів'я великої рогатої худоби оцінюється площею угідь на умовну голову. Три останні графи виведені з витрат на оплату праці.

Інформація зі статистичної форми 50-сг надто збіднена, якщо порівнювати її з річними звітами колишніх колгоспів та радгоспів, навіть із формами за 2000 рік. Все ж із неї можна вирахувати ще низку показників. Частина з них представлена в таблиці 2. Перші чотири графи характеризують місце тваринництва в сільськогосподарському виробництві. Там, де не вирощують кормових культур, зберігається тільки свинарство. Враховуються послуги сільськогосподарського характеру, які надаються населенню, іншим підприємствам. Їхня частка у виробничій діяльності невелика. Зате значні кошти витрачаються на залучення послуг, робіт зі сторони. Високі їхні розміри доводять несамостійність підприємств, неврахування всіх трудових затрат, низьке залучення праці місцевого населення, часто також обороудки тіньової економіки. Співвідношення між кількістю виробленої та реалізованої того ж року продукції впливає на точність оцінки рентабельності. При малому розмірі реалізації можна штучно нарощувати чи применшувати окупність витрат. Перевищення реалізацією виробництва може вказувати на скорочення діяльності. Відношення повної собівартості до виробничої показує частку накладних витрат. Здорожчуючи продукцію, постійно наростає плата за користування земельними паями. В середньому по підприємствах вона становила в 2014 році 1043 грн за гектар. Майнові паї майже в усіх селян втрачені.

Економічні результати більшості підприємств нестабільні. Надійність господарювання можна визначити тільки аналізом за кілька років. Треба враховувати, що витрати чи доходи можуть переходити з одного року на інший.

Далі наведемо деякі характеристики й особливості включених у таблицю підприємств.

1. Ефективність сільськогосподарської діяльності підприємств у 2014 році

№ п/п	Площа сільгоспугідь, га	Працівники в рослинництві та тваринництві	Сільгоспугіддя на працівника, га	Угіддя на умовну голову ВРХ, га	Додана вартість, тис. грн	Додана вартість на 1 га угідь, грн	Частка у доданій вартості, %				Прибуток, тис. грн	Офіційна рентабельність, %	Покриття усіх витрат, %	Частка оплати праці, %		Оплата на працівника, грн
							оплата праці	відрахувань	амортизації	прибутку				у витратах	у валовому доході	
1	1367	128	10,7	2,74	1099	804	304	113	62	-379	-4166	-38,5	76,4	270	799	26108
2	962	3	32,1	-	7099	7379	0,4	0,2	-	99,4	7057	154,3	255	0,7	0,4	10033
3	938	5	188	-	-4340	x	x	x	x	x	-4440	-2,0	4,7	1,6	x	14600
4	1690	27	62,6	-	22123	13091	3,2	1,2	0,1	95,5	21123	91,0	260,9	5,4	3,2	26504
5	1209	5	242	-	3629	3002	2,5	0,9	-	96,6	3506	60,7	136,5	0,9	2,5	17900
6	-	5	-	-	71	x	60,0	22,3	-	17,7	12,5	0,3	100,6	0,8	60,0	8460
7	2194	76	28,9	5,63	12407	565,5	17,7	6,4	3,8	72,1	8950	8,5	154,7	12,3	18,4	28867
8	285	33	8,6	-	31415	110229	5,7	2,1	12,4	79,8	25063	58,4	262,4	11,3	6,5	54221
9	1471	50	29,4	7,91	2424	1648	47,2	15,5	1,5	35,8	868	4,8	114,0	12,9	47,9	22890
10	2796	64	43,7	16,18	3912	1399	34,2	12,7	41,8	11,3	443	18,7	99,7	6,0	58,7	20891
11	6076	128	47,5	15,91	2450	4033	12,1	4,5	3,1	80,3	19687	50,3	162,3	8,9	12,5	23133
12	3345	33	101	-	6659	1991	13,1	4,8	23,4	58,7	3905	25,7	116,2	3,4	17,2	26521
13	618	5	124	-	1035	1676	9,3	3,4	5,9	81,4	843	24,4	119,3	2,1	9,8	19180

2. Аналітичні характеристики ефективності

№ п/п	Тваринництво до рослинництва		Частка кормових культур у посівах, %		Надані послуги у реалізації виробництва, %	Частка реалізованої продукції і послуг у с.-г. виробництві %	Повна собівартість до виробничої, %	Виторг у с.-г. виробництві до повної собівартості, %	Рентабельність по реалізації, %		Частка у витратах, %			Орендна плата за 1 га рілі, грн
	у витратах	у виторгу	2014 р.	2015 р.					рослинництво	тваринництво	послуг інших організацій	оплати земельних паїв	оплати майнових паїв	
1	150,6	403	79,3	55,6	0,9	65,9	107,4	71,4	-24,8	-35,4	1,0	12,0	1,7	1087
2	0,1	0,1	-	-	17,6	111,4	109,2	211,9	154,3	-25,4	17,4	32,1	0,0	1525
3	-	-	-	-	-	5,4	123,4	70,5	-29,5	-	34,0	16,6	-	927
4	62,0	38,1	-	-	-	128,4	102,0	153,6	132,2	-18,7	38,9	10,3	-	845
5	-	-	-	-	-	82,0	100,0	187,0	80,2	-	38,4	14,4	-	1157
6	х	х	-	-	-	99,6	100,7	100,3	-	0,3	-	-	-	-
7	38,8	25,7	17,2	16,3	0,0	112,8	111,8	105,9	12,1	-13,1	12,8	19,7	-	1597
8	103,4	1152	-	-	-	94,8	106,5	128,6	133,8	23,8	35,6	2,2	-	1219
9	33,3	21,2	25,9	22,3	-	87,0	107,1	104,4	14,1	-25,6	17,9	12,8	-	771
10	12,5	10,0	32,0	18,4	1,9	77,6	110,9	121,9	23,6	6,2	16,0	14,6	-	1184
11	3,8	20,8	21,8	11,3	-	84,5	115,5	144,9	103,5	-39,2	13,6	14,3	-	882
12	1,3	2,3	-	-	3,9	89,8	106,4	127,0	27,7	67,0	15,8	10,6	-	842
13	0,0	1,1	...	...	3,0	100,0	100,0	127,3	26,1	1,8	20,9	14,8	-	1091

Підприємство 1. Колись знаменитий колгосп, тепер найбільш проблемне підприємство внаслідок великої насиченості худобою. При цьому зберігається висока культура землеробства. На фермі модернізовано доїльний зал, комп'ютеризовано процес доїння. Високовідповідальне господарювання підривається невигідною структурою виробництва, яка змушує більшу частку ріллі займати кормовими культурами. Тому з року в рік збільшуються збитки. Усі витрати покривалися в 2011 році на 59,5%, у 2012 - на 72,7; у 2013 - на 90,4; у 2014 - му на 76,4%. Обмежені можливості нарощувати оплату праці та плату за паї викликають невдоволення в колективі, чим скористалися сторонні особи. Підприємство зазнає рейдерських нападів. Як наслідок, від нього відділяються два господарюючі суб'єкти. У 2010 році було 3227 га сільгоспугідь, тепер 1367 га. Невигідне ж тваринницьке виробництво з великими кормовими площами залишається у підприємстві. До того ж доводиться допомагати кормовими ресурсами людям, оскільки корів у даному селі значно більше, ніж у будь-якому іншому. Збитки в 2013 році становили 2,3 млн, у 2014-му – 4,2 млн грн. Утримання високопродуктивної корови на 2,74 га угідь за нинішніх умов виявляється непосильним.

Підприємство 2. Особливо висока окупність витрат. У 2012 році вони покривалися виторгом на 389%, у 2013 – на 223, у 2014 - му на 255%. На трьох працівників припадає по 321 га угідь, тобто переважна частина робіт виконується залученими засобами, майже третина витрат – оплата послуг. При цьому витрати на оплату праці мінімальні, не нараховується амортизація. З менше, як тисячогектарної площі одержано понад 7 млн га прибутку. Більше третини посівів зайнято соняшником. Господарювання, контрастне до того, що в першого підприємства, стає найбільш привабливим.

Підприємство 3. Орієнтація на монокультуру. У 2013році із 810 га посівів соя займала 755 га, одержано низький урожай зі збитковим виробництвом. У 2015році 678 га сої, 12 - ріпаку і 140 га пшениці. Реалізація тільки 5,4% виробленої продукції, по якій показано 29,5% збитковості. Єдине з підприємств, відображених у таблиці, що одержує при мізерному виторгу мінусову величину доданої вартості. У попередні роки з різноманітнішою діяльністю мали високорентабельне виробництво.

Підприємство 4. Не маючи скотарства, все ж намагається не обмежуватися кон'юнктурно вигідними виробництвами. Спеціалізується на свинарстві, кролівництві, овочівництві з виходом на оптових замов-

ників, випіканні хлібобулочних виробів, виготовленні залізобетонних виробів, металевої сітки. Диверсифікація діяльності забезпечує кращу зайнятість порівняно з іншими підприємствами, що також не мають худоби. Крім місцевих селян, залучали навіть приїжджих працівників. Високий показник доданої вартості. Одержує великий прибуток, який міг би бути використаний на розвиток скотарства.

Підприємство 5. Одне з тих двох, які відібрали землю насиченого тваринництвом підприємства 1. При високому залученні чужої техніки мало в 2013 році на п'ять працівників 748 га угідь, у 2014 році вже 1209 га. Набір культур – соняшник, кукурудза, соя, пшениця, ріпак. Площі олійних перевищують зернові. Примітно, що виділилося підприємство із кооперативу вже як ТОВ, причому в обох керівником і бухгалтером стали ті самі особи.

Підприємство 6. Невелике недавно створене виробництво з відгодівлі свиней без сільгоспугідь. Усі корми покупні, їхня частка у витратах становила 96%. Мала сума оплати праці на середньорічного робітника доводить низьку зайнятість, але при цьому частка оплати праці в доданій вартості становила аж 60 % (низький рівень експлуатації праці). Підприємство реалізувало продукцію при мінімальній рентабельності.

Підприємство 7. Колишній радгосп, який був реорганізований в акціонерне товариство, що потім стало приватним. Зберігаються невелике поголів'я худоби і досить численний колектив при незначному залученні послуг зі сторони, високо оплачується оренда землі. У 2014 році мало цілком задовільні результати за доданою вартістю та рентабельністю. Надійна стабільність не досягається, у 2011 і 2013 роках мало збитки.

Підприємство 8 – з датським капіталом. Земельна площа невелика, але це основний масив малоземельного села. Спеціалізація - свинарство, поголів'я утримується на рівні 10 тис. голів при сучасній технології. Єдине в районі підприємство, яке не вирощує привабливі технічні культури, але садить картоплю. При цьому висока рентабельність по реалізації рослинницької продукції. Низька землемісткість робочого місця й високі заробітки працівників при двадцятип'ятимільйонному прибутку. Показником високої надійності є також значне перевищення окупності всіх витрат над рентабельністю, обчисленою за реалізованою продукцією. Усі витрати покривалися виторгом у 2013році на 250%, у 2014 - му - 262%.

Підприємство 9. Нестабільне економічне становище на фоні зміни власника і розділення в 2014 році на дочірнє підприємство міжнародної агропромислової корпорації та товариство з обмеженою відповідальністю. У 2013 році мало мінусове значення доданої вартості, у 2014 - му – незначне її виробництво з розрахунку на одиницю площі.

Підприємство 10. Залишається зі статусом фермерського господарства, ставши по суті приватним, ґрунтується на найманій праці. Зберігає мінімальне скотарство – 310 голів великої рогатої худоби, з них 84 корови. Штучно занижується рентабельність надто високими амортизаційними нарахуваннями. Реально спроможне підприємство, яке відзначається високими вкладеннями в соціальну інфраструктуру села.

Підприємство 11. Небезпідставно вважається найпотужнішим у районі зі статусом приватного підприємства, стало основним орендарем на території п'яти сільрад, зберігаючи тваринництво лише в одному. Найбільші площі під соняшником і соєю, що займали 47 % площ посівів. При високій оснащеності скорочується зайнятість у сільськогосподарському виробництві. В 2010 році було 159 працівників, у 2014 - му – 128. Зменшено тваринницьке поголів'я.

Підприємство 12. Створювалося як фермерський кооператив, зареєстрований у райцентрі. Став базовим господарством однієї із сільрад. Стабільне виробництво без тваринництва. На відміну від інших підприємств, має розширений склад вирощуваних культур зі значними посівами гречки, гороху, овочевих.

Підприємство 13. Невелике малоінтенсивне виробництво. Розміщується на території міста обласного підпорядкування в середині масиву району. Тому фіксуючись Кагарлицькою статистикою, не проходить через аналізи районного управління агропромислового розвитку. Протягом останніх років фіксува-

лося 3-5 зайнятих у сільськогосподарському виробництві працівників, що доводить про його несамостійність і формальність.

Розглянемо ще кілька більш значних підприємств з тих, які відмовилися розголошувати економічні результати діяльності за 2014 рік.

Підприємство 14. Велике виробництво, що належить відомому данському приватному власникові. Основна діяльність – високоефективне свинарство із понад 40 тис. голів. Після 2010 року розширило землекористування вдвічі, взявши в оренду ріллю на території трьох сільрад. Забезпечуються низька землемісткість робочого місця, особливо високі заробітки та відповідно податки, які у 2014році становили 253,2 тис. грн. Щороку на гектар угідь виробляється близько 20 тис. грн доданої вартості, а виторг перевищує всі витрати приблизно вдвічі.

Підприємство 15. Найбільший на території району землекористувач, який мав у 2015 році 7248 га посівів. Відомо, що дане ПАТ веде діяльність і в інших районах та областях, на Кагарличчині має чотири підрозділи у семи сільрадах. У посівах зернова кукурудза мала 39,0 %, соняшник – 16,1, соя – 10,6, під кормовими культурами було 5,2%. Тваринництво розміщено в трьох селах, в одному збудовано сучасний молочний комплекс. Підприємство має 1834 голови великої рогатої худоби, але насиченість площі нею невелика. У 2013 році було зайнято 324 працівники – найбільше в районі, землемісткість робочого місця на середньому рівні – 42 га.

Підприємство 16. Занепадаюче виробництво, в якому виторг не компенсував витрати. Знайшовся інвестор, який згодився викупити рештки майнових паїв і таким чином увійти у володіння підприємством. До назви приватного сільськогосподарського підприємства додається літера „К". У 2011 році було 4192 га сільгоспугідь, через два роки залишилося 2690 га. У 2015році із 1828 га посівів 683 га засіяно соняшником. Різко зменшилося тваринницьке поголів'я. У 2014 році під кормовими культурами було 245 га, а в 2015-му – 83 га

Підприємство 17. Така ж малоуспішна діяльність. У 2011р. мінусове значення доданої вартості, а в 2012 і 2013роках – прибутки. У 2011році було 1984 га сільгоспугідь, через два роки – 1411 га. Полегшуючи своє становище, підприємство в 2012році відмовилося від скотарства. Покладаються надії на сою, якою в 2015році зайнято 47% посівів.

Підприємство 18. З'являється у 2012 році як ТОВ, відбираючи землю в переобтяженого тваринництвом підприємства 1 і реєструючись у райцентрі. Першого року мало високу рентабельність, залучаючи послуги на стороні й використовуючи 91% доданої вартості як прибуток. Показуючи п'ятьох працівників, на кожного з яких припадає 207 га угідь, засвідчує свою штучність. Наступного року не покриває усіх своїх витрат і має мінусове значення доданої вартості. У 2015 році вибуває зі складу підприємств, контрольованих районним управлінням АПР.

Підприємство 19. Організувалося 2010 року, реєструючись у Кагарлику. Засновники починали з торгівлі гербіцидами, а по утворенні сільгосппідприємства одержали 1,9 млн грн державної підтримки. Використовують землі двох сільрад. Швидко наростили земельний капітал до 1,4 тис. га ріллі. Як і більшість підприємств, займаються виключно вигідними польовими культурами.

Підприємство 20. Єдине в районі, де залишилася державна власність на землю – близько тисячі гектарів сільгоспугідь. Специфіка в тому, що це виправна колонія як установа мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами утримання, де основні роботи виконують засуджені, а для села дається півтора десятка робочих місць вільнонайманих працівників. Ведеться різногалузеве сільськогосподарське виробництво з широким складом культур. Як підприємство відкрите з 1993 року. Специфіка не дозволяє визначати реальну ефективність і за статистичною звітністю вона коливається навколо нульової рентабельності.

Підприємство 21. Заплутана діяльність, яка стала предметом журналістських розслідувань. Попередник – ПСП, що використовувало в 2010 році 3809 га, у 2011 – 2462 га, у 2012-му – вже 710 га. Того ж року з'являється нинішнє ТОВ з діяльністю, по якій не проходять ніякі угіддя. Економічні результати обох суб'єктів вкрай незадовільні.

Нове підприємство рахується в Кагарлику, а реєструється на Британських Віргінських Островах як власність юридичної особи – нерезидента й ста фізичних осіб. Оформляється воно як сільськогосподарське, хоча веде також іншу виробничу та обслуговуючу діяльність. Із 2013 року фіксується тільки ТОВ. Показується окупність ледь наполовину, обчислюється збиток у 2,6 млн грн. Показана площа 456 га угідь явно недостатня для 242 умовних голів великої рогатої худоби. Далі посіви ще зменшуються, в 2014році залишається 199 га кормових культур, у 2015-му – 75 га. Тваринництво зникає.

Підприємство 22. Мале господарство з площею угідь у 2013 році 414 га із типовим набором культур – зернові, кукурудза, соя, соняшник, ріпак показало стабільну ефективність. У 2012 році всі витрати окупилися на 157%, у 2013-му – 158%, додана вартість на гектар становила 6025 і 4155 грн, невисока землемісткість робочого місця – 23-25 га. Протягом 2011-2013 років одержано понад 7 млн грн прибутку, що дало змогу розширити виробництво. У 2014 році засіяно 1046 га, у 2015-му – 989 га.

Підприємство 23. Чужі невідомі хазяї ігнорують громади (господарювання на землях шести сільрад) і районні організації. На території району не реєструються, економічної форми ніколи аграрному управлінню не надавали. Поведінка відверто кон'юнктурна – у 2012 році всі 3791 га зайняли зерновою кукурудзою, у 2013-му ввели в посіви ще сою. У 2014 році виробництво включало 2067 га кукурудзи та 961 га сої, в 2015-му – відповідно 1320 і 872 га. Кількість сільськогосподарських робочих місць за 2013 рік скорочено із 121 до 81. Селяни неодноразово скаржилися, що орендарі не виконували соціальних угод, знижували рівень оплати праці, не укладали колективні договори, щороку скорочували чисельність працівників.

Висновки. Аналіз статистичної інформації щодо підприємств одного району дає змогу виявити характерні риси їхнього розвитку останніми роками. Становище підприємств неоднакове, а визначальним чинником стає структура виробництва. Важка ситуація в тих, які зберігають значне поголів'я худоби (приклад – підприємство 1). При раціональній організації ті підприємства, які обмежуються вирощуванням зернових та олійних культур, нагромаджують великі прибутки, які могли б бути використані зокрема на створення нових виробництв із високою доданою вартістю (приклади – 2,4,22); вузький склад виробництв, надмірне насичення посівів соняшником, кукурудзою чи соєю (2,3,11,16,17,23); позитивні спроби диверсифікації виробництва (4,12); різнорідні вигоди від створення іноземних підприємств із сучасною технологією та організацією (8,14); поширення діяльності потужних підприємств на території кількох сільрад (11,15,23); захоплення сільгоспугідь чужими структурами (15,16); намагання зареєструватися в містах, поза впливом сільських громад (12,18,19,23); поява підприємства – суб'єкта тіньової економіки (21); обмеження складу власників підприємства, тенденція до становлення його як вузькоприватного (7,10); оформлення штучних, несамостійних підприємств з кількома робітниками і переважанням робіт, виконаних сторонніми організаціями (2,5,13,18); викривлення показників ефективності відсутністю або, навпаки, зависокою амортизацією (2,10); неузгодженість інтересів суспільства, громад, власників, трудових колективів, працівників. Загалом ситуацію слід кваліфікувати як кризу сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел

1. Статистичні форми сільськогосподарських підприємств Кагарлицького району 2011–2015 років.
2. Организация сельскохозяйственного производства. – М.: Колос, 2002. – 504 с.
3. *Чернецький Є.* Українське село / Є. Чернецький, А. Бондар. – Біла Церква: Видавець О. Пшонківський, 2011. – 624 с.
4. Экономика и организация отраслей агропромышленного комплекса. Кн.1. – Минск: Беларусская навука, 2007. – 892 с.
5. Соціально-економічний розвиток сільських територій. – Ніжин, 2012. – 204 с.
6. *Гафурова О.В.* Соціальний розвиток села в Україні / О.В. Гафурова. – К.: Ірідіум, 2014. – 480 с.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2015 р.

*